

BOLIVIA-TIK KOLLASUYO-RA

Gertaera batzuk batera eraman naute egun hauetan Bolivia aldera: orain dela lau mendeko liburu baten «fac-simil»ak, kurdotarren pizkunde berriak, La Paz-ko egoera arriskugarriak: Siles Zuazoren gobernuak hiru egunetako ultimatum bat eman die La Paz-era etorritako indioei («mineros y campesinos», hizkera ofizialean), beren herrietara eta mendialdera erretira daitezen... Dagoeneko epea amaitu denez, oso beldur naiz berriro ere Ketxuatar eta Aimaratar herriek ez ote duten beste saraskitza bat ezagutuko; La Paz-ko kaleak okupatu dituzten hamasei mila «trotskista» horiek (gobernuak bota du hitz hori, ez guk bakarrik) areago jasaterik ez bait dago. Bi aste greba orokorrean eta hiriaren okupazioan, gehiegi da.

Hots, Telebistan egun hauetan behin eta berriz ikusi izan ditugun irudiak, beren buruz mintzo ziren: Bolivia herri indioa da erabat (Kollasuyo, hain zuzen; eta ez Bolivia). Ameriketako Rhodesia bat: %9 zuri; aimaratarrek, ketxuarrek eta txarneguek, %91 iristen dutelarik. Ahalmen ekonomikoak nola zatitzen diren esan beharrik ez dago. Eta ahalbide «demokratikoez» Lechín Oquendo mintzatu da garbikiarik: «La alternativa es la lucha armada... Para hacer una revolución hay que tener armas, y el pueblo no tiene armas... Mientras no se tenga una sólida vanguardia armada... no hay posibilidades de mejorar las condiciones de vida de este pueblo».

Kaleetako eserialdi horiek, manifestazio zalapartari horiek, ordea, masacrea iragartzen bide dute... Beste bat!

Eta gertakarien desitxuraketa bi aldeetatik etorriko da, beti bezala: gobernuak «trotskistak» salatuko ditu; eta ezker ofizialak «campesino» edo «minero» horien klase-zapalketa. Eta hau egia izanik ere, egia osoa ez da; Bolivia Kollasuyo baita, gutxiengo germano-hispano baten zerbitzutan jarria. Hango arazoa, Reinaga indiar marxistak berak ere aspaldidanik salatu zuenez, ez baita espai-

niar multzo baten klase arazo «hutsa» (?), zanpaketa ekonomiko kultural osoa baizik.

Arazoa ez da gaurkoa, jakina; eta indiar mogimendua ere piztua da: orain dela 7 urte aurkeztu zituen Ketxuatar eta Aimaratar herrien izenean bere Agiria «Frente de Tahuantisuyo» delakoak, eta ONU-ren aurrean egin zuen. Españolistek oraindik hau ez jakitea; euskal itxuraz jantzirik ere, «voluntad de imperio» delakoa ezin azkarrago duten horiek ez jakitea; Kollasuyo Bolivia dela sinesten duten horiek hau guztia ez jakitea, bego. Baina garaia da ezker abertzaleak bederen Españaiko Inperioa salatzeke. Ala Ramiro de Maeztu, neo-kolonialismoaz jantzirik ontzat eman behar al dugu?

Kollasuyo, Kollasuyo da; eta «campesino» eta «minero» horiek, horrez gain, eta zapalduetako langileez gain, Ketxuatarrek eta Aimaratarrek dira. Eta urriaren 12a, Pilar Birjinaren eguna, aspaldidanik proposaturik daukate indioen Luto-Eguna bihurtzea.

Borroka latza, dena dela, zaila; indio horiek jasaten duten alienazio maila iristean, integrazioaz beste biderik ez baita itxuraz gelditzen.

Ketxua eta Aimaratarren ahotsa entzun arazteko garaia etorri da, ordea. Garaia da aspaldidanik, hobe.

Hementxe daukat, begien aurrean, Liman agertu berria den «Doctrina Christiana... en las dos lenguas generales de este Reyno, Quichua y Aimara». 1584, «Ciudad de los Reyes» (Lima). Lau mende oso, zapalkuntza batean... Zatiturik: Ketxuatarrek Ecuadortik Argentinara ino baitaude. Ukaturik: hark egokiro esan zuenez, «l'Amérique n'a jamais été découverte, mais niée».

Leizarraga baino 13 urte beranduago, beraz, Ketxuatarrek eta Aimaratarrek bazuten beren lehenengo katixima.

Interesgarria da, honi buruz, argitaraketa zuzendutuen pertsonen izen-deiturak gogoratzea: Ioan Ramos

DOCTRINA
CHRISTIANA.

Y CATECISMO PARA INSTRUCCION de los Indios, y de las de mas personas, que han de ser enseñadas en nuestra santa Fé.
CON VN CONFESIONARIO, Y OTRAS COSAS necesarias para los que doctrinan, que se contienen en la pagina siguiente.
COMPOSTO POR AUTORIDAD DEL CONCILIO Provincial, que se celebró en la Ciudad de los Reyes, el año de 1583.
Y por la misma traducido en las dos lenguas generales, de este Reyno. Quichua, y Aymara.

Impreso con licencia de la Real Audiencia, en la Ciudad de los Reyes, por Antonio Ricardo primero Impresor en estos Reynos del Piru.
AÑO DE M. D. LXXXIII AÑOS.
Esta tassado un Real por cada pliego, en papel.

BREVE.

14

la Luna, Estrellas, Luzero, Rayo, Huas, no son Dios?
¿o es Dios, mas son hechura de Dios q
o y la tierra y todo lo que ay en ellos,
del hombre.
¿oien del hombre?

A.

Inti, Qui-
una, chaf
hoque y-
illcacuna,
ay caycu-
chu Dios?
chu chay
t, Diospa
nmi, ru-
Cay ca-
hanacpa
pachacta,
mana, hay
hanacpa-
chpicac
runap a-
amarcá.
ninri y-

P. Cha hucáca. Inti, pac
fi, huarahuàra, vruri,
illapa, huacanàca, co
llonàcaca D I O Sati,
hanícha?

R. Hànihua Diòfati hu
canacàca, Diòfana ca
mátapa, luràtapacà-
mahua. Aca capàca
Diolapíña haracpá-
cha, acapàcha, taq cu
namàna, cauquimà-
na haracpachaquiri-
nàca, acapachanqui-
rinàcaca hàquena as-
quipatàqui càmana.

P. Haquena asquipásti
cùnapi?

R

mam?

de Gauna («Escriuano de camara»); Ioan de Sagasticaual («Registrado»); Lorenzo de Aliaga («Chanciller»); Doctor Arteaga, Lic. de Moncon, Ramirez de Cartagena eta Alonso Criado de Castilla. Euskaldun asko, benetan, horretan joera berezirik ez somatzeko. (Neronek daukadan «Gramática Maya»k ere, Zabala izena dakar egiletzat).

Hots, orain dela lau mende, eta bi hizkuntza horietaz, hau irakur daiteke: «en las dos lenguas más generales de estos Reynos; que son la general de Cuzco, que llaman Quichua; y la Aimara». Xehetasun fonetiko interesgarriak ematen dira, baita dialektoen desberdintasunez adibide batzu eskeintzen. Eta oinarritzat hartu diren hizkerak, azkenean, hauek dira: Cuzko-koa ketxuari buruz, eta Potosi-koa aimarari buruz.

La Paz, beste noizpait ere azaldu nuenez, Aimaratar eskualdearen ertzean bertan dago; eta hiri handia izanik ere, oso indio itxura da aurpegietan (eta ingurunean: 3.654 metro goratasunez, Titikaka Lakutik ez urrun).

Orain dela 8 urte, Xabier Arbó kataluñarraren datuen arauera, hauxe zen hizkuntz egoera Kollasuyon:

Española, %53,7 (gehiengo beraz, orain dela urte gutxiz geroztik).

Ketxua, %26,8.

Aimara, %18,6.

Gaur espainieraz mintzo diren horien artean, txarneguak dira nagusi, eta arrazaz indioak dira.

Elebakarrak kontutan hartzea izan daiteke interesgarri:

Española, %37,2.

Ketxua, %14,6.

Aimara, %7,4.

Eskualde askotan, hitz batez, mendialdean eta mendiardeko lautadan bereziki, Ketxua eta Aimara dira nagusi.

La Paz-en bertan, egoera azpimarragarria da. Famili hizkuntza Aimara deklaratzeko zuten 1976an %13,7-ek (zenbatek bada Bilbon edo Iruñean?). Oraino harrigarriago: La Paz-en bertan, gizonen arteko %2,3-ek eta emakumeen arteko %5,5-ek Aimaraz besterik ezer ez hitz egitea deklaratu zuten...

Egoera, ordea, Maria Jesus Buxó kataluñar antropologariak zehazki azaldu duenez, ez da batera bertako hizkuntzen aldekoa (Peruko ketxuatarrei buruz ari bada ere): «La lengua castellana constituye un valor instrumental... parte de las expectativas de promoción socio-económica... Los padres... son conscientes del valor de utilidad y de poder instrumentales que esta lengua procura, y por lo mismo, se interesan por que el castellano se use cuanto antes en el ámbito del hogar. Siempre que pueden se dirigen a sus hijos en esta lengua...»

Euskal Herriaz ari dela dirudi...

Aimaratarren eta Ketxuarren kontra Siles Zuazok has dezakeen sarraskitza baino lehenago, beraz, Boliviako gobernuari eta klase nagusiei, EZ eta EZ.

Gora Kollasuyo Askatua eta Sozialista!

TXILLARDEGI